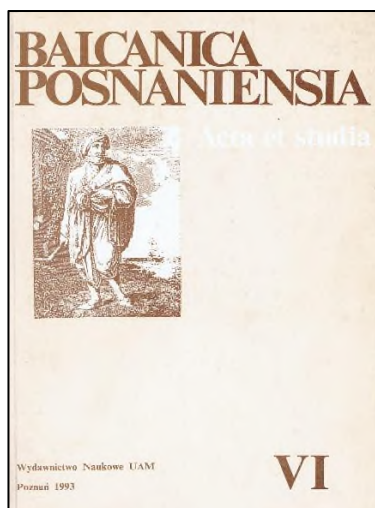

Stawowy-Kawka Irena, *Stosunki między Komunistyczną Partią Jugosławii i Grecji w latach 1943–1944*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1993, t. 6, s. 201–212.

<https://doi.org/10.14746/bp.1993.6.14>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54904>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

STOSUNKI MIĘDZY KOMUNISTYCZNĄ PARTIĄ JUGOSŁAWII I GRECJI W LATACH 1943-1944

IRENA STAWOWY-KAWKA

ABSTRACT. Stawowy-Kawka Irena, *Stosunki między Komunistyczną Partią Jugosławii i Grecji w latach 1943-1944* (Relations between the Communist Party of Yugoslavia and that of Greece in the years 1943-1944). Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, VI, Adam Mickiewicz University Press, Poznań 1993, pp. 201-211. ISBN 83-232-0420-9. ISSN 0239-4278. Polish text with a summary in English.

The creation of the Joint Balkan Staff which was to be the result of co-operation between the Communists of Greece and Yugoslavia was not successful. Whereas, the creation of the separate Macedonian Slav troupes within ELAS through endeavours of Yugoslav Communists influenced the growth of tendencies towards autonomy among the Aegean Macedonians and led to a conflict between Macedonian and Greek guerillas.

Irena Stawowy-Kawka, Zakład Historii Współczesnej, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego (Institute of Political Sciences at the Jagiellonian University), Jabłonowskich 5, 31-114 Kraków, Polska – Poland.

Współpraca między komunistami Jugosławii i Grecji w czasie II wojny światowej przypada na drugą połowę roku 1943 i rok 1944. Nawiązanie tej współpracy powierzono delegatowi KC KPJ i Sztabu Głównego jugosłowiańskich oddziałów partyzanckich Svetozarowi Vukmanoviciowi-Tempie, który na początku roku 1943 został skierowany do pracy partyjnej w Macedonii jugosłowiańskiej. S. Vukmanović-Tempo, który odegrał poważną rolę w organizowaniu na tym terenie ruchu partyzanckiego, podjął także próbę nawiązania kontaktu z komunistami greckimi. Zamierzał on przekonać Greków o gotowości Słowian macedońskich w Grecji do prowadzenia walki zbrojnej z okupantem oraz o możliwościach zorganizowania ich pod komendą komunistów.

Następnym bardzo ważnym zadaniem Tempy było nawiązanie współpracy partyzantów jugosłowiańskich z ruchem oporu w Albanii i Bułgarii w celu uzgodnienia wspólnych działań przeciwko wojskom okupantów. Został on do tego upoważniony przez KC KPJ i było to także jedno z zadań jego macedońskiej misji. Zamierzona koordynacja działań partyzantów jugosło-

wiańskich, greckich, albańskich i bułgarskich wymagała przeprowadzenia przez niego wielu rozmów i nawiązania licznych kontaktów z przedstawicielami partii komunistycznych Albanii, Bułgarii i Grecji oraz z przywódcami ruchu narodowowyzwoleńczego w tych krajach.

W marcu 1943 r. Tempo udał się do Albanii, gdzie we wsi Labinot w pobliżu Elbasanu spotkał się z kierownictwem partii albańskiej. Podczas spotkania przekazał on członkom kierownictwa partyjnego swoje uwagi i wskazówki w sprawie zorganizowania ruchu oporu w Albanii i kierowania walką partyzancką. Wtedy też członkom KC Komunistycznej Partii Albanii przedstawił Tempo propozycję utworzenia Sztabu Bałkańskiego, który miał koordynować działania partyzanckie na Bałkanach.

Nie jest ostatecznie wyjaśnione, kto był projektodawcą utworzenia Sztabu Bałkańskiego. Tempo uznał, iż to on był autorem planu zorganizowania Sztabu. W pracy *Borba za Balkan*¹ pisał:

Idea utworzenia Sztabu Bałkańskiego należy rzeczywiście do mnie (...) nie powstała w pośpiechu ani nieoczekiwanie. Zrodziła się podczas mojej podróży z Bośni do Macedonii. Była owocem moich rozmyślań o tym, jak zrealizować zadanie, które zlecił mi KC KPJ. A sens tego zadania zawierał się w tym, aby przedsięwziąć wszelkie możliwe środki w celu dalszego rozwoju walki narodowowyzwoleńczej (...) aby przez tę walkę (...) urzeczywistnić współpracę z ruchem oporu i partiami komunistycznymi w sąsiednich krajach bałkańskich (Grecji, Bułgarii, Albanii).

Inny pogląd przedstawiła Z. Rutyna w pracy *Jugosławia na arenie międzynarodowej*², która pisała:

W liście do Vukmanovicia pisanym jesienią 1943 r. Tito wysunął koncepcję utworzenia wspólnego Sztabu Bałkańskiego, który miał koordynować operacje i okazywać pomoc ruchom narodowowyzwoleńczym w sąsiednich krajach, tj. w Bułgarii, Grecji i Albanii.

Natomiast Tito w dyrektywie skierowanej do Sztabu Drugiego Korpusu Narodowowyzwoleńczego Wojska Jugosławii z 3 X 1943 r. napisał:

Wydaje mi się, że sprawa utworzenia wspólnego Sztabu Bałkańskiego została pod-
rzucona bezpośrednio przez naszych sojuszników. I tu, wygląda na to, natknął się na nią i nasz Tempo ...³

O propozycji utworzenia Sztabu Bałkańskiego powiadomił Tempo komitety centralne komunistycznych partii Bułgarii i Grecji:

Po przybyciu do Skopja wysłałem pismo do KC KPG, w którym przedstawiłem propozycję utworzenia Sztabu Bałkańskiego. Propozycję tę przekazałem także ustnie

¹ S. Vukmanović-Tempo, *Borba za Balkan*, Zagreb 1981, s. 88.

² Z. Rutyna, *Jugosławia na arenie międzynarodowej*, Warszawa 1981, s. 27.

³ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda. Borbe u Makedoniji*, Beograd 1952, s. 367.

Bylgaranowowi, który miał poinformować o tym KC BRP(k), a z KC KP Albanii nawiązałem osobisty kontakt w pobliżu Elbasanu⁴.

Drugie spotkanie wysłannika Tity z KC KPA odbyło się w czerwcu we wsi Kucake w pobliżu Korczy, gdzie miał swoją siedzibę Komitet Centralny partii albańskiej. W spotkaniu udział wzięli ponadto: E. Hoxha, K. Xoxe, N. Spiru i N. Popović – instruktor KC KPJ w Albanii. Do rozmów włączono także przedstawiciela Komunistycznej Partii Grecji, który znajdował się wówczas na pogranicznym terytorium grecko-albańskim – Gregorijadesa⁵. Mimo iż przedstawiciel KPG nie posiadał odpowiednich pełnomocnictw do prowadzenia rozmów w sprawie współpracy krajów bałkańskich w walce z okupantem i utworzenia Sztabu Bałkańskiego, dnia 20 czerwca doszło do podpisania projektu dokumentu, któremu dano nazwę: „Wnioski z zebrania delegatów Komitetów Centralnych Komunistycznych Partii Grecji, Jugosławii i Albanii”. Dokument ten podpisali: E. Hoxha – ze strony albańskiej i Tempo – ze strony jugosłowiańskiej. Przedstawiciel grecki dokumentu podpisać nie mógł, ponieważ nie został do tego upoważniony przez KC KPG. Przewidziano, że przedstawiciel KPG dokument ten podpisze, jeśli grecka partia zgodzi się z przyjętymi podczas zebrania postanowieniami⁶. W spotkaniu nie wziął udziału przedstawiciel partii bułgarskiej. Zdecydowano więc, iż „Wnioski” zostaną przesłane do KC BRP(k). W sformułowanym przez delegatów KC KPA i KC KPJ dokumencie stwierdzono:

Wszyscy delegaci jednogłośnie przyjmują propozycję, aby najpóźniej do dnia 10 sierpnia utworzyć stały Sztab Najwyższy narodowowyzwoleńczej armii Bałkanów. (...) W skład Sztabu Bałkańskiego powinni wejść najwybitniejsi pod względem wojskowym i politycznym przedstawiciele, których każdy kraj bałkański samodzielnie wyznaczy. Sztab Bałkański będzie się składał z czterech komendantów i czterech komisarzy politycznych oraz z określonej liczby członków. Podejmie on natychmiast kierowanie walką narodów bałkańskich o ich narodowe wyzwolenie oraz zapewnienie narodowej i demokratycznej władzy we wszystkich krajach bałkańskich⁷.

Pod koniec czerwca przybył w rejon Kastorii delegat KC KPG i Sztabu Głównego Narodowowyzwoleńczej Armii Grecji L. Stringos, który poinform-

⁴ Vukmanović-Tempo, o.c., s. 89 oraz *Izvori za Osloboditelna vojna i revolucijata vo Makedoniji 1941-1945*, 1, 3, Skopje 1970, s. 196-197.

⁵ Istnieją dwie wersje nazwiska greckiego delegata o pseudonimie „Grigorij”, który wziął udział w spotkaniu. Tempo pisze, że był to Gregorijades (o.c., s. 82), natomiast redaktorzy pracy *Izvori* (s. 266 i 431) pseudonim ten rozwiązują jako G. Gulimaris.

⁶ Sprzeczne są ze sobą informacje Tempa na temat podpisania przez delegata KPG dokumentu z narady w Kucake. W swojej książce (o.c., s. 82) stwierdził on, że przedstawiciel KC KPG dokumentu nie podpisał, ponieważ nie posiadał pełnomocnictw KC KPG, natomiast w piśmie do KC KPA z 1 IX 1943 r. napisał: „Komitet Centralny Komunistycznej Partii Grecji nie uznaje »Grigorija« za oficjalnego delegata partii greckiej i w związku z tym nie uznaje także dokumentu, który podpisał towarzysz »Grigorij« w imieniu partii greckiej”. Zob. *Izvori*, s. 266.

⁷ Vukmanović-Tempo, o.c., s. 90.

mował Tempo, że Gregorijades (Grigorij) nie był upoważniony do prowadzenia w imieniu partii greckiej rozmów na temat koordynacji działań partyzanckich oraz utworzenia Sztabu Bałkańskiego. W imieniu KC KPG zaproponował on Tempu, aby ten udał się do Grecji w celu przeprowadzenia rozmów z kierownictwem partii greckiej. Dnia 6 VII 1943 r.⁸ Tempo udał się do Grecji wraz z przedstawicielem KC KPA K. Xoxe. Spotkanie odbyło się we wsi Kastania (Tesalia). Oprócz Tempy i delegata partii albańskiej wzięli w nim udział: przedstawiciel KC KPG – Zimas i członkowie Sztabu Głównego ELAS – S. Sarafis i A. Velukiotis⁹. W rozmowach nie uczestniczył przedstawiciel partii bułgarskiej. Podczas spotkania omawiano zasady koordynacji działań partyzanckich w krajach bałkańskich, a zwłaszcza w strefach granicznych Jugosławii, Grecji i Albanii oraz sprawę przygotowań do utworzenia Sztabu Bałkańskiego. Jednakże ostateczną decyzję co do jego utworzenia odłożono na później i pozostawiono do dalszej konsultacji między kierownictwami poszczególnych partii komunistycznych. Z powodu nieobecności przedstawiciela KC BRP(k) o wynikach rozmów partię bułgarską miał zawiadomić Tempo, który zadanie to zlecił K. Josifovskiemu. Josifovski w imieniu KC KPM wystosował list do N. Bogdanowej, która kierowała w Skopiu punktem kontaktowym między KC KPM i KC BRP(k)¹⁰. Następne spotkanie przedstawicieli bałkańskich partii komunistycznych postanowiono wyznaczyć na 10 sierpnia. Uznano, że okres jednego miesiąca wystarczy dla konsultacji i uzgodnienia stanowisk poszczególnych partii w sprawie Sztabu Bałkańskiego¹¹.

W sierpniu 1943 r. Tempo ponownie udał się do Grecji na spotkanie z przedstawicielami KC KPG. I tym razem towarzyszył mu przedstawiciel KC KPA, Xoxe. Spotkanie odbyło się pod koniec sierpnia w rejonie Larisy (Tesalia). Ze strony greckiej partii komunistycznej wzięli w nim udział: G. Siantos – sekretarz KC, S. Wlachopoulos i J. Karageorgjis – członkowie KC KPG. Na spotkaniu nie zredagowano i nie ogłoszono żadnego dokumentu. Podjęto decyzję o współpracy partyzantów jugosłowiańskich, greckich i albańskich na terytorium pogranicznym. Umożliwiono przechodzenie partyzantów z Macedonii jugosłowiańskiej na terytorium Albanii i Grecji w celu prowadzenia wspólnej walki. Podjęto także decyzję o utworzeniu w przyszłości oddziałów złożonych z ludności słowiańskiej w Macedonii greckiej. Rozpoczęto

⁸ Na przebieg rozmów wpłynęło podpisanie 5 lipca porozumienia wojskowego, które podporządkowywało oddziały ELAS sojuszniczemu Dowództwu Środkowego Wschodu.

⁹ G. C. M. Woodhouse, *Ljeto 1943: Kritični mjeseci*, w: *Britanska politika prema Jugoistočnoj Evropi u drugom svjetskom ratu*, Zagreb 1978, s. 378 (przekł. z ang.).

¹⁰ *Izvori*, s. 166 i 201.

¹¹ O przygotowaniach do spotkania świadczy korespondencja między KC KPM i Macedońskim Komitetem KPG. Arhiv na Makedonija (AM), fond CK KPM, k 2, dok. br. 294 z dn. 16 VII.

w tym celu akcję agitacyjną prowadzoną w języku miejscowym¹². O przebiegu zebrania i przyjętych ustaleniach Tempo informował Komitet Centralny KPA:

Jeśli chodzi o zagadnienie współpracy w strefach granicznych, KC KPG w całości zaakceptował nasz plan wspólnych działań wojskowych i politycznych (...). Jeśli chodzi o Sztab Bałkański, towarzysz Siantos oświadczył, że jest za wcześniej, by taki Sztab utworzyć, szczególnie teraz po rozwiązaniu Kominternu¹³. Stworzyć dzisiaj Sztab Bałkański oznacza dać nowe argumenty reakcji, że utworzyliśmy nową bałkańską międzynarodówkę. (...) Nasza i albańska delegacja nie zgodziły się z tak przedstawionym problemem Sztabu Bałkańskiego. (...) Uważamy, że należy natychmiast przystąpić do utworzenia Sztabu. (...) Nasza i albańska delegacja odpowiedziały, że razem z Bułgarską Armią Narodowowyzwoleńczą utworzą Sztab Bałkański bez udziału Narodowowyzwoleńczej Armii Grecji¹⁴.

Ostatnie stwierdzenie Tempy należy uznać za zbyt pochopne i nie odpowiadające rzeczywistości. Mimo usilnych starań nie otrzymał on bowiem do tego czasu odpowiedzi KC BRP(k) w sprawie utworzenia Sztabu Bałkańskiego. Natomiast 21 września otrzymał on list Tity: „Zawiadomcie Tempę, wszystko jedno w jaki sposób, aby nie tworzył Sztabu Bałkańskiego, ponieważ jest to obecnie niewskazane ze względów politycznych”¹⁵. Dopiero we wrześniu nadeszła odpowiedź KC BRP(k) przesłana delegatowi partii bułgarskiej Bylgaranowowi:

Zapoznaliśmy się z rezolucją powziętą przez sztab na konferencji czwercowej. Z powziętych tam decyzji wciąż jeszcze nie możemy wnioskować o przeznaczeniu i funkcjach tego sztabu. (...) Utworzenie sztabu wojskowo-politycznego o nieograniczonych pełnomocnictwach oznaczałoby według nas zastąpienie przez niego kierowniczej roli KC partii w tych krajach [tj. w Jugosławii, Grecji, Bułgarii i Albanii – I.S.-K.]. Sprawa przyszłej formy stosunków między narodami i państwami bałkańskimi nie jest kwestią, którą można i należy stawiać teraz. Po wojnie wyzwolone narody same wypowiedzą się w tej sprawie¹⁶.

List KC BRP(k) zawierał jeszcze inne wątpliwości i sugestie w sprawie utworzenia Sztabu Bałkańskiego. Niektóre z nich były obiektywne i uzasadnione, inne motywowane interesami politycznymi partii bułgarskiej, która

¹² AM, fond NOB, k 33, dok. br. 414 z dn. 24 VIII 1943 r.

¹³ Dnia 10 VI 1943 r. podjęto decyzję o rozwiązaniu Międzynarodówki Komunistycznej.

¹⁴ AM, fond NOB, k 33, dok. br. 418, pismo Tempy do CK KPA z dn. 1 IX 1943.

¹⁵ *Zbornik dokumenata*, VII, 10, s. 310. Także w piśmie KC KPJ z 6 XII 1943 r. skierowanym do Tempy czytamy: „Utworzenie jakiegokolwiek Sztabu Bałkańskiego jest od początku błędne. (...) W Jugosławii rozwija się najsilniej ruch narodowowyzwoleńczy i wszystkie reakcyjne klikki zarówno w kraju, jak i na emigracji (...) starają się nasz ruch izolować lub podporządkować. Sztab Bałkański, który jest, jak widać, całkowitym nonsensem – ponieważ taki nie istnieje i nie może istnieć, i w rzeczywistości nasz ruch narodowowyzwoleńczy, Sztab Główny, AVNOJ mogłyby zostać przesłonięte przez jakiś ruch ogólnobałkański, który nawet w przybliżeniu nie wykrytalizował się w procesie walki”. *Istorijski arhiv Komunističke partije Jugoslavije. Makedonija u Narodnooslobodilačkom ratu i Narodnoj revoluciji 1941-1944*, VII, Beograd 1951, s. 271-272.

¹⁶ C. Dragojčeva, *[Macedonia – nie powód wrogości, a czynnik stosunków dobrosąsiedzkich i współpracy. Wspomnienia i refleksje]*, Sofija 1979, s. 74-76.

podobnie jak KPG, uznała powołanie Sztabu za próbę utworzenia „biura wszystkich bałkańskich partii komunistycznych, które pełniłoby funkcję kierowniczą nie tylko w dziedzinie wojskowej, ale i politycznej”¹⁷. W ten sposób wszystkie bałkańskie partie komunistyczne odstąpiły od idei utworzenia Sztabu Bałkańskiego. Jest rzeczą pewną, że pomysł utworzenia jednostki koordynującej działania wojskowe i polityczne partii bałkańskich od początku nie był w pełni skryształizowany i jasno sformułowany, a jego powstanie miało określoną motywację polityczną. Na przykład komendant Sojuszniczej Misji Wojskowej w Grecji płk Christopher Woodhouse, dokonując analizy wydarzeń w 1943 roku na Bałkanach, napisał:

Mianowicie kiedy się na to wszystko patrzy dzisiaj, staje się jasne, że ostatecznym celem Tempy było stworzenie dogodnych warunków do ewentualnego przyłączenia greckiej Macedonii do federacji jugosłowiańskiej. Tempo osiągnął wówczas tylko jeden sukces. Zdołał namówić KPG, aby umożliwiła Słowianom, którzy mieli własny Front Narodowowyzwoleńczy, utworzenie wewnątrz ELAS oddzielnych jednostek. Było to odstępstwo, którego później Grecy gorzko żałowali¹⁸.

Na terenie Grecji oddziały partyzanckie złożone z macedońskich Słowian, wchodzące w skład ELAS i działające pod jej dowództwem, powstały w sierpniu 1943 roku. Na podstawie porozumienia podpisanego latem tegoż roku przez Tempę w Larisie został zorganizowany w Grecji SNOF (Slavjano-makedonskiot narodnoosloboditeln front – Słowiańsko-macedoński Front Narodowowyzwoleńczy). Zawarte w tajemnicy porozumienie zakładało przejście partyzantów jugosłowiańskich na terytorium Grecji w celu nakłonienia ludności słowiańskiej do wstępowania w szeregi ELAS, w którego obrębie miały zostać utworzone słowiańsko-macedońskie oddziały¹⁹. Ich mobilizację przyspieszyć miało głoszone hasło, że prawo do samookreślenia mogą oni zdobyć jedynie walką zbrojną. Dużą rolę w organizowaniu oddziałów SNOF odegrały grupy partyzantów z Macedonii Wardarskiej, które przekraczały granicę w rejonie góry Kajmakčalan. Zamierzali oni przeprowadzić akcje dywersyjne na tym terytorium. Jedną z nich miało być zniszczenie linii kolejowej Saloniki – Gevgelija. Ale zmierzające na miejsce akcji jednostki jugosłowiańskie zostały powstrzymane przez napotkane oddziały ELAS.

We wrześniu 1943 r. odbyło się pierwsze założycielskie spotkanie przedstawicieli SNOF, na którym wybrano kierownictwo okręgu lerńskiego (obecnie Flórina). Byli to: C. Turundžov – sekretarz i S. Kočevski – sekretarz organizacyjny; ustalono też skład grupy agitacyjno-propagandowej. Największy oddział SNOF powstał w okręgu kosturskim (obecnie Kastoria). Został on

¹⁷ Dragojčeva, o.c., s. 76.

¹⁸ Woodhouse, o.c., s. 379.

¹⁹ AM, fond CK KPM, k 2, dok. br. 5348 z dn. 23 IX 1943.

utworzony w grudniu z inicjatywy L. Poplazarova i P. Mitevskiego. W okręgu Voden (obecnie Edessa) działał jedynie macedoński aktyw partyzancki. Możliwość walki w oddziałach SNOF została przyjęta przez ludność słowiańską z zadowoleniem. Ludność słowiańska masowo przystępowała do SNOF, tworzone nowe oddziały partyzanckie. Zgodnie z porozumieniem w Larisie walczyły one pod dowództwem ELAS, której wojska na początku roku 1944 stanowiły największą siłę militarną w Grecji.

Dnia 12 IV 1944 r. we wsi D'mbeni (obecnie Dendrohorion, okr. Kastoria) odbyła się okręgowa konferencja SNOF. W obradach udział wzięli m.in. L. Dimovski, P. Mitevski, A. Kelčov²⁰, którzy weszli w skład liczącego 21 członków komitetu okręgowego. W konferencji uczestniczyli także przedstawiciele KPG.

Działalność SNOF nie trwała długo. Na początku maja 1944 r. PEEA²¹ (Polityczny Komitet Wyzwolenia Narodowego) podjął decyzję o rozwiązaniu tej organizacji. Wynikało to w dużej mierze z obawy przed wzrostem wśród jej przywódców tendencji autonomistycznych²². W ten sposób po raz pierwszy w czasie wojny zarysowały się także poważniejsze różnice między stanowiskiem KPG i KPJ w kwestii macedońskiej. Na X Plenum KC KPG w styczniu 1944 r. przyjęto rezolucję, w której stwierdzono: „Walczymy o całą, zjednoczoną Grecję i zagwarantowanie jej granic w obliczu jakiegokolwiek niebezpieczeństwa”²³. KPG zapewniała ludności słowiańskiej równoprawność w ramach państwa greckiego i jednocześnie stała na stanowisku jedności terytorialnej Grecji.

W związku z aktywną działalnością polityczną i wojskową Macedończyków z Macedonii Wardarskiej na terytorium Grecji dochodziło do coraz bardziej napiętej sytuacji, zwłaszcza że tendencje autonomistyczne wśród ludności słowiańskiej w Macedonii Egejskiej były bardzo silne. O przyszłych

²⁰ H. Andonovski, *Makedoncite pod Grija vo borбата protiv fašizmot (1940-1944)*, Skopje 1966, s. 127.

²¹ PEEA powstał 10 III 1944 r. i był tymczasowym rządem demokratycznym. W kwietniu odbyły się wybory do Rady Narodowej, najwyższego ustawodawczego organu narodu greckiego. Przewodniczącym został socjaldemokrata A. Zvolos z PEEA. W maju 1944 r. w Libanie odbyły się rozmowy rządu emigracyjnego z PEEA. Podjęto decyzję o zorganizowaniu rządu jedności narodowej, w którym EAM miał otrzymać 50% resortów (ostatecznie otrzymał 5 resortów). Zdecydowano, iż po wyzwoleniu zostaną rozwiązane wszystkie organizacje wojskowe, powstanie armia grecka oraz odbędzie się plebiscyt o przyszłej organizacji państwa.

²² KPG obawiała się rozwoju idei autonomii Macedonii. Amerykański poseł w Grecji Mac Veagh pisał na ten temat: „... lokalne siły brytyjskie i greckie ledwo mogłyby zatrzymać marsz wojsk popieranych przez Rosjan do Morza Egejskiego, marsz odbywający się pod pretekstem hasła o wolnej Macedonii”. *FRUS 1945*, II, s. 1050, Washington 1960.

²³ L. Poplazarov, *Komunističkata partija na Makedonija i narodnoosloboditelna borba na makedonskiot narod od egejskiot del na Makedonija*, w: *Osnovanjeto i razvojt na Komunističkata partija na Makedonija*, 2, Skopje 1980, s. 721.

rozwiązaniach autonomistycznych może świadczyć pismo Dimovskiego do zachodniomacedońskiego biura KPG:

Słowiańscy Macedończycy znajdujący się w greckiej części Macedonii na obszarze Lerin-Kostur, gdzie stanowią 65-70% ludności (...) mają prawo dążyć wraz ze swoimi rodakami z dwóch pozostałych części, serbskiej i bułgarskiej, do utworzenia swojej słowiańsko-macedońskiej republiki ludowej. (...) Części te pod względem ekonomicznym i geograficznym tworzą całość. (...) KPG obiecała słowiańskim Macedończykom pełną równoprawność w warunkach republiki ludowej²⁴.

Instruktor macedońskiego biura KPG E. Kapetanjos w sprawozdaniu skierowanym do KC KPG napisał: Macedończycy wierzą dzisiaj w walkę i zwycięstwo, widząc swe wyzwolenie i uznanie swych praw²⁵.

Na łamach organu prasowego KC KPG „Komep” ukazał się artykuł *Mniejszości narodowe w walce*, w którym napisano:

Mniejszości narodowe w Grecji muszą włożyć wszystkie wysiłki dla utworzenia wspólnego frontu z narodem greckim. Jedną jest walka z faszyzmem o wolność. Ten kto się odłącza jest nieprzyjacielem ruchu narodowowyzwoleńczego, agentem faszyzmu, a tacy muszą być bezwzględnie usunięci²⁶.

KPG, która w tym czasie weszła w skład rządu greckiego i miała nadzieję na uzyskanie władzy w wyzwolonej Grecji, była przeciwna autonomii Macedonii. Raport poselstwa amerykańskiego w Grecji z 17 VII 1945 r., dotyczący sytuacji w północnej Grecji w tym czasie, stwierdzał:

Oportunizm Sławofonów i ich autonomistyczne działania zakłopotwały ich tradycyjnych przyjaciół – grecką lewicę i wzbudziły aktywną niechęć greckich nacjonalistów. Przywódcy EAM, jakiegokolwiek by były ich marksistowskie przekonania o braku znaczenia granic narodowych, są wystarczająco dobrymi realistami politycznymi, aby nie chcieć obrazić patriotycznych uczuć greckich wyborców, włączając tu szeregowych lewicowców, tylko po to, aby zdobyć poparcie mniejszości, albo nawet zadowolić towarzyszy za granicą²⁷.

Obawy te wzrosły, gdy w sprawozdaniach angielskiej misji wojskowej w Grecji zaczęły pojawiać się stwierdzenia na temat dążeń Vukmanovicia-Tempego do utworzenia wolnej Macedonii obejmującej Flórinę i Saloniki, oraz o zamiarach przeprowadzenia w tej sprawie plebiscytu. W późniejszym okresie przedstawiciel misji angielskiej kapitan P. H. Evans napisał: „Gdyby taki plebiscyt przeprowadzono w sposób swobodny i uczciwy, z pewnością jego wynikiem byłaby wolna Macedonia”²⁸.

²⁴ *Dokumenti za borbata na makedonskiot narod za samostojnost i za nacionalna država*, 2, Skopje 1981, s. 438.

²⁵ Tamże, s. 457.

²⁶ Andonovski, o.c., s. 168.

²⁷ *FRUS 1945*, II, s. 1055.

²⁸ E. Barker, *Britanska politika*, s. 191.

Przyszłość Macedonii Egejskiej stawiała się problemem coraz trudniejszym. „KPG była bardzo wrażliwa na ataki greckiej prawicy gotowej zarzucić jej zdradę greckich interesów narodowych. Nawet autonomia Macedonii w obrębie Grecji byłaby kłopotliwa dla partii komunistycznej”²⁹. Z drugiej strony Macedonia Egejska była głównym terenem działań oddziałów ELAS w czasie wojny i Grecy komuniści nie chcieli zbyt osłabiać poparcia dla Macedończyków.

W sierpniu 1944 roku, gdy proklamowana została Ludowa Republika Macedonii w części jugosłowiańskiej, sympatie wobec tych decyzji wśród ludności słowiańskiej w Macedonii Egejskiej stały się jeszcze większe. Ponadto przywódcy SNOF bardziej wierzyli komunistom jugosłowiańskim niż greckim, a po decyzji rozwiązania tej organizacji część ich oddziałów z ich przywódcą N. Peevem przeszła na teren Jugosławii i weszła w skład oddziałów NOV Macedonii³⁰. Pozostałe jednostki SNOF odmówiły dalszych działań pod dowództwem ELAS.

Na początku czerwca 1944 r. KPJ i KPG podjęły decyzję o dalszej wspólnej walce z okupantem. Na jugosłowiańskim terytorium przygranicznym w okolicach Bitoli został utworzony batalion składający się z greckich Macedończyków – uczestników SNOF, którzy uciekli przez granicę z Greckiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej (ELAS). Utworzenie batalionu wywołało obawy Anglików, którzy zdarzenie to potraktowali jako wstęp do przyłączenia greckiej Macedonii do Jugosławii. Fitzroy Maclean – przedstawiciel angielskiej misji wojskowej w Jugosławii został upoważniony do odbycia w tej sprawie rozmowy z Titą³¹. Tito wyjaśnił mu, iż batalion składa się z uciekinierów, którzy przekroczyli granicę z powodu prześladowań w Grecji, i obiecał, że batalion ten tam nie powróci.

Dnia 7 VI 1944 r. wystosowano do macedońskich oddziałów partyzanckich w Macedonii Wardarskiej list podpisany przez delegata Sztabu Głównego NOV i PO Jugosławii D. Radosavljevicia, który to list został przeczytany także na konferencjach okręgowych organizacji partyjnych KPG w Voden (Edessa), Lerinie (Florina) i Kosturze (Kastoria). W liście tym stwierdzono, iż:

1. Grecką Armię Ludowo-Wyzwoleńczą – ELAS i Narodowowyzwoleńczą Armię Jugosławii oraz Narodowowyzwoleńczą Armię Macedonii łączy sojusz i braterstwo, a każdy kto podejmie próbę naruszenia tych więzi jest wrogiem walki narodowowyzwoleńczej. 2. W celu realizacji praw narodowych całego narodu macedońskiego (w Jugosławii, Grecji i Bułgarii) i urzeczywistnienia prawa narodu do wzięcia swojego losu we własne ręce

²⁹ K. Seton Watson, *The East European Revolution*, London 1950, s. 355-356.

³⁰ AM, k 44, arh. br. 1164, pismo od K. Georgiewskiego do D. Radosavljevicia z dn. 10 V 1944 r. oraz AM, k 44, arh. br. 1173, pismo K. Georgiewskiego do S. Vukmanovicia z dn. 25 V 1944 r.

³¹ Barker, o.c., s. 192-193.

konieczne jest, aby części narodu macedońskiego w Bułgarii i Grecji podjęły wspólnie z narodem bułgarskim i greckim walkę z okupantem o wolność i równoprawność narodową. 3. Każdy nasz działacz polityczny, każdy partyzant powinien uczynić wszystko, aby umocnić braterskie więzi z ELAS i mieć zaufanie do przewodniczącego Tity i kierownictwa ELAS i EAM, które wiedzą, jak przezwyciężyć trudności³².

Obie partie doszły też do porozumienia w sprawie ponownego zorganizowania macedońskich oddziałów, które walczyłyby pod dowództwem ELAS. Pierwszy macedoński batalion został utworzony 16 VI 1944 r. w okręgu edesskim. Oddziałem kierowali: P. Rakovski, G. Atanasov i później G. Urdov – jako członkowie sztabu batalionu, natomiast na jego dowódcę wyznaczono Greka, por. L. Fundalakisa. Dnia 20 lipca powstał batalion kostursko-lerinski. W skład sztabu batalionu weszli R. Kolenčev i L. Dimovski, a jego dowódcą mianowany został również Grek, por. K. Spasos. Ze względu na masowe wstępowanie ludności miejscowej do nowo utworzonych oddziałów macedońskich musiano dopływ ten zmniejszyć. Często więc wysyłano Macedończyków do oddziałów greckich, wielu z nich komisje lekarskie odsyłały do domów. Zdarzało się też, że oddziały macedońskie pozbawiano broni, przekazując ją partyzantom greckim.

Sytuację w Macedonii Egejskiej w październiku 1944 r. przedstawił wysłannik Sztabu Głównego NOV Macedonii w swoim sprawozdaniu. Pisał on, iż KPG nie zezwala na tworzenie nowych macedońskich oddziałów partyzanckich w Macedonii Egejskiej. Dotychczas zorganizowane nie mogły liczyć więcej niż 150-300 ludzi, co motywowano brakiem broni. Zabroniono utrzymywania kontaktu między partyzantami z Ludowej Republiki Macedonii i jednostkami z Macedonii greckiej, m.in. dlatego przedstawiciele Sztabu Głównego NOV Macedonii nie byli przyjmowani przez kierownictwo KPG. Zabroniono też prowadzenia politycznej i kulturalnej propagandy w języku miejscowym oraz otwierania szkół z tym językiem nauczania. Wśród ludności tamtejszej widoczna była chęć połączenia się z LRM i z tego też powodu prowadzono na tym obszarze politykę pewnych represji³³.

Również w październiku doszło do starć zbrojnych między oddziałami Słowian macedońskich i partyzantami z ELAS³⁴. W rezultacie doszło do otwartego konfliktu, a dwie macedońskie brygady: lerinsko-kosturska i voden-ska przekroczyły granicę jugosłowiańską i walczyły na terytorium LRM³⁵. W Jugosławii znalazło się też wtedy wielu macedońskich działaczy politycznych z Grecji, którzy w obawie przed represjami szukali schronienia w LRM.

³² Andonovski, o.c., s. 181, 190 i 191.

³³ AM, k 45 arh. br. 1565, Izveštaj na Naco Angelov Ročko do Glavniot Štab na NOV na Makedonija za položenjeto vo Karadžova i Vodensko-Egejska Makedonija z dn. 6 X 1944 r. Píše o tym także Barker, o.c., s. 190.

³⁴ AM, k 45, arh. br. 1565, 1390, 5618.

³⁵ *Zbornik dokumenata*, VII, kn. 4, s. 119-120, 169-170.

Także wojna domowa w Grecji w grudniu 1944 roku³⁶ doprowadziła do ucieczki pewnej liczby Słowian, a także komunistów greckich do LRM.

W raporcie poselstwa amerykańskiego w Atenach stwierdzono na ten temat: „Ci, którzy uciekli do Jugosławii, zrobili tak z pewnością dlatego, że obawiali się aresztowania jako polityczni lewicowcy albo agitatorzy autonomistyczni”³⁷. Oceniając liczbę uciekinierów, rzecznik radziecki oświadczył, że z Grecji uciekło w tym czasie 30 tysięcy Słowian³⁸.

RELATIONS BETWEEN THE COMMUNIST PARTY OF YUGOSLAVIA AND THAT OF GREECE IN THE YEARS 1943-1944

Summary

Co-operation between the Communists of Yugoslavia and those of Greece during II World War falls to the second half of 1943 and to the year 1944. Its starting was entrusted to the delegate of the Central Committee of the Communist Party of Yugoslavia and of the General Staff of the Yugoslav guerilla troupes Svetozar Vukmanovic-Tempe. He started action for the creation of the joint Balkan Staff which was to co-ordinate war operations in the Balkans (in Yugoslavia, Greece and also in Bulgaria and Albania). Proposing this conception the Communist Party of Yugoslavia was guided not only by the war situation but also by the far-reaching political goals.

The conception of the Balkan Staff was finally abandoned. However, Greeks were convinced to create inside ELAS troupes some separate units of the Macedonian Slavs SNOF which led to the increase of tendencies towards autonomy among the Macedonians in the Aegean Macedonia. This concerns in particular the year 1944 when the People's Republic of Macedonia was proclaimed in the Yugoslav part. The Communist Party of Greece did not very much want to weaken the support Macedonians since the Aegean Macedonia was the main area of ELAS operations and on the other hand could not accept the conceptions of autonomy of Macedonian activists. The conflict which grew led to the suspension of SNOF activities, and even in October 1944 there were armed clashes between the Macedonian Slavs and the guerillas.

³⁶ Grecki rząd jednności narodowej dążył do rozbicia ELAS i utworzenia regularnej armii narodowej. W związku z tym 4 XII 1944 r. doszło do walki zbrojnej. Dnia 17 grudnia do walki z ELAS przystąpiły też jednostki brytyjskie. Walki toczyły się do 5 I 1945 r. Porozumienie zostało podpisane w Warkizie (przedmieście Aten) 6 stycznia. Dnia 12 lutego podpisano porozumienie między rządem a przywódcami EAM o likwidacji ELAS.

³⁷ *FRUS 1945*, II, s. 1055.

³⁸ Posel amerykański w Grecji Mac Veagh w raporcie z dn. 17 VII 1945 r. o politycznej i ekonomicznej sytuacji w północnej Grecji pisał o tysiącu uciekinierów z Grecji, którzy podejrzani o proradzieckie sympatie lub o to, iż byli szpiegami Tity, musieli przekroczyć granicę w rejonie Bitoli lub Jeziora Dojrańskiego w celu schronienia się w Jugosławii. *FRUS 1945*, II, s. 1049. O głosie radzieckim pisze E. Barker, *Macedonia. Its Place in Balkan Power Politics*, London 1950, s. 111.